

Širjenje islama: meč, beseda in rodnost

Pri širjenju verstev ni mogoče prezreti osnovne razlike med lokalno in univerzalno religijo, ker se slednja širi na račun lokalne. Prvotna ali spontana verovanja, denimo verovanja starih Slovanov ali današnjih afriških plemen, se nanašajo na prednike in krajevne duhove, ki jim je stvarnik prepustil upravljanje z določeno skupnostjo. Ta verovanja, povezana z določenim teritorijem in skupino, lahko označimo za lokalna. Ko rodovno skupnost zamenja državna, se pojavijo verovanja, v katerih se pogled odlepi o prednikov in ozemlja in se usmeri v nebo k novim obzorjem. Izoblikujejo se verovanja, ki - podobno kot država ali imperij - povezujejo ljudi onstran njihovih krvnih in teritorialnih pripadnosti. S širjenjem nove družbeno-politične tvorbe se širi tudi verovanje, ki daje njenim podanikom skupno religijsko obzorje. To obzorje je za razliko od lokalnih verovanj univerzalno: sprejme lahko slehernega človeka. Univerzalna verovanja niso spontana, ampak jih je treba sprejeti, se k njim spreobrniti. Univerzalna verovanja presegajo sleherni državno obliko, v kateri so se pojavila ali so jo pomagala ustvariti, zato se širijo čez njene meje in jo preživijo. To je mogoče zato, ker nosilec teh verovanj ni rodovna skupnost, marveč nova, »umetna« skupnost, ki je različna od družbeno-politične organizacije, čeprav je z njo v bolj ali manj tesni povezavi.

Če upoštevamo te antropološke danosti, potem ne bomo presenečeni, ko odkrijemo, da so se vsa univerzalna verstva ustvarjala svoje civilizacijske svetove od hindujskega in budističnega do konfucijanskega, od judovskega

do krščanskega in islamskega z mečem, besedo in rodnostjo. V tem ni islam nobena izjema, je pa vsemu temu dal svoj lastni odtenek. Islam npr. ne pozna, za razliko od krščanstva, ki je naši civilizaciji dalo razlikovanje med verskim in svetnim, te delitve. »V islamu ne obstojajo države-nacije. Uma (islamska skupnost) je povezana prek državnih meja, ker pripadnost dejansko ustvarja religijska privrženost. Zaradi tega se verska skupnost in politična povsem prekrivata. Obstaja samo ena oblast: božja, in to predstavlja božji prerok in njegovi nasledniki. Mohamed ali kalif ima politično oblast zato, ker je verski voditelj. V islamski državi sta duhovno in časno neločljiva. Kalif, ki je namestnik in naslednik (dvojni pomen besede *khalifa*) preroka, nima zakonodajne oblasti, ki pripada Bogu. Kalif mora postaviti izvršno oblast in to v pomenu, da je zadolžena za izvajanje božjih predpisov. Verniki mu morajo odreči pokorščino, če vlada v nasprotju z božjim zakonom.«¹

V okviru omenjenih antropoloških danosti se islam pri svojem širjenju ravna po svoji logiki skladno z možnostmi in priložnostmi danega okolja in zgodovinskega trenutka. V tej razpravi bomo sledili dvema vprašanjem: kako se islam širi (zgodovinsko in aktualno vprašanje) in kakšne uvide prinaša vednost o širjenju islama (analitično-interpretativno vprašanje).

1. Širjenje islama od Mohameda do danes

Islam ima za seboj skoraj štirinajst stoletij rasti. Ta rast je najprej ozemeljska, ki temelji

na vojaških osvajanjih, s katerimi se vzpostavi *dar el islam* - islamski dom, dežele, v katerih prevladuje islam. Kamor ni stopila islamska vojska in osvojila dežele za islam, tam je *dar el harb* - območje vojne, ki še čaka na islam. Na tem maniheizmu gradijo danes fundamentalisti in teroristi, zmerni muslimani pa poznajo še *dar el suhl* ali *dar el ahd* - področje sprave ali premirja, pa tudi *dar el dava* - področje klicanja k islamu, misijonske dežele. V zgodovini so bili takšna področja Kitajska, Indonezija, delno Rusija in črna Afrika, danes pa Zahod, oziroma ves svet. Islam ne raste le ozemeljsko, marveč tudi številčno. Če je bila nekoč številčna rast sad širjenja, pa je danes rezultat visoke rodnosti v islamskem svetu. Dober primer tega v naši bližini je že Kosovo, kjer je islamska albanska populacija z visoko rodnostjo preplavila nekoč večinske pravoslavne Srbe. Tu bomo lahko potegnili le rdečo nit gradnje *dar el islama* v zgodovini, zato naj opozorim, da je to zelo večplastno in sila pestro dogajanje, ki ima svoje značilnosti in posebnosti od dežele do dežele, od obdobja do obdobja.

1.1. Plima arabskega islama

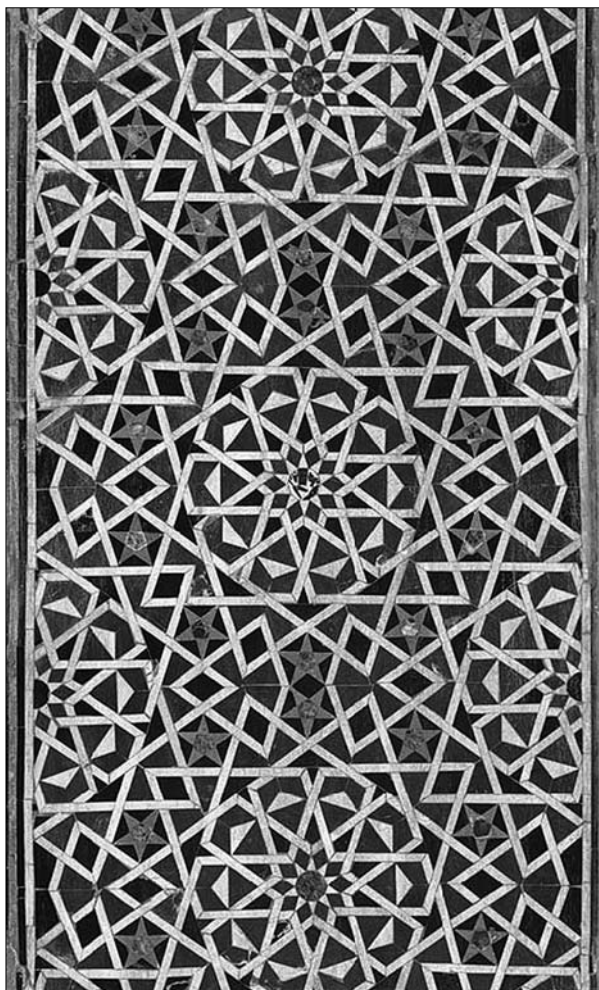
Mohamed je bil prepričan, da so Judje in kristjani dobili isto razodetje kot on, a so ga skvarili, zato mu je Bog še enkrat razodel svojo voljo, tokrat za Arabce, ki bodo to razodetje končno ohranili v vsej njegovi čistosti. Različne vidike širjenja islama najdemo že v Mohamedovem delovanju. Do leta 628 se mora prerok zaradi oznanjevanja svoje religije boriti za preživetje proti Kurajšem v Meki in Judom v Medini. V tem času pridobi tako prve verske privrženke kakor vojaške zaveznike. Ko zavlada v Medini in dobi pod svojo kontrolo trgovske poti, preide leta 628 v napad, zavzame Meko in zavlada nad delom Arabije. Od arabskih mnogobožcev zahteva prestop v islam, arabskim kristjanom in Judom pusti njihovo vero, vendar jih podredi muslimanom,

katerim morajo plačevati poseben davek. Prva islamska skupnost, *uma*, ohrani predislamsko arabsko plemensko ureditev, vendar glavna družbena vez ni več sorodstvo, ampak islam. Ker so muslimani Arabci prepričani, da je razodetje božje volje v arabščini dano prav njim, ne čutijo potrebe, da bi ga širili med Nearabci. Svojima predhodnikoma v razodetju »islama«, Judom in kristjanom, želijo le pokazati tako na njihova stranpota kot na vzvišenost in resničnost »islama«, ki je nazadnje ponovno dan Arabcem. Kako naj bi storili to bolj ustrezno kakor z vojaško in politično nadvlado?

Na takšnih idejnih osnovah se je islam širil z vojaško premočjo in politično nadvlado kar nekaj stoletij. V tem smislu je treba reči, da je islamski univerzalizem v svojem začetnem obdobju presegel in nadgradil samo arabsko plemensko ureditev in ji dal državne, oz. imperialne strukture, ni pa šel čez okvire arabskosti (pa še to samo politeistične, saj je arabske kristjane kot manjvredne podanike toleriral do danes).²

Po Prerokovi smrti (632) so se hotela nekatera plemena vrniti k staremu mnogoboštvu in plemenski samostojnosti, a jih je Mohamedov naslednik Abu Bakr premagal in razširil islamsko gospostvo na vso Arabijo. Abubakrjevo delo, ki je bilo osvajalna vojna in širjenje islama hkrati, je postalo zgled za bolj širokopotezne podvige proti bizantinskemu in perzijskemu sasanidskemu cesarstvu. Arabske islamske čete so v dvanajstih letih (633-645) zavzele Mezopotamijo, Palestino, Sirijo in Egipt, zaustavile so jih le naravne ovire: gore in puščava.

Teh bliskovitih osvajanj ni mogoče razložiti samo z gorečnostjo novih vernikov, ampak je arabske beduine spodbujala tudi misel na plen. Res pa je, da se je iz zmage v zmago in z večanjem izplena utrjevalo prepričanje, kako zmagujejo prav zaradi svoje vere in so v zmagah videli potrditev njene resničnosti. Vse to

Stenski opaž, prva pol. 15. st., Egipt Mamluk, pisan marmornati mozaik, 114.9 cm x 58.4 cm, Metropolitanski muzej umetnosti, New York.

pa je njihovo vero še krepilo in jih podžigalo k nadaljnjim vojaškim pohodom. Po drugi strani pa nasprotniki, Bizantinci in Perzijci, sploh niso opazili arabske nevarnosti in so se izčrpavali v medsebojnih vojnah, njihovi podaniki pa so bili vse bolj nezadovoljni zaradi stalne ogroženosti, težav in visokih dajatev. V Siriji in Egiptu je nezadovoljstvo proti nadvladi Bizanca še dodatno spodbujalo Heraklijevo preganjanje krivoverskih monofizitov in jakobitov, ki so Arabce sprejeli kot osvobodil-

telje. V Perziji pa so se bili nasledstveni boji, zatirana plemena na južni meji pa so potegnili z Arabci in ti so jo brez težav zasedli.

Arabski muslimani so morali osvojena ozemlja upravljati, a za to ni napotkov v Koranu, zato so se zgledovali po Mohamedu, ki je premagance ali pomoril ali jim naložil visoke davke. Osvajalci so na novih ozemljih v glavnem pustili obstoječe strukture, le prilagodili so jih islamu. V nastajajočem islamskem imperiju so se muslimani, tedaj še

samo Arabci, dojemali kot Alahova elita in zato kot gospodarji nad osvojenimi ljudstvi, *rajo*. Pustili so jim njihovo vero in verske voditelje, ker so bili ali kristjani ali Judi, »ljudstva knjige« torej, *de facto* pa so tako obravnavali tudi perzijske zoroastre, ki imajo sveto knjigo Avesta.³

Prvi arabski val islama se je ustavil po dvanajstih letih (645), v mladem arabskem islamskem cesarstvu pa se je začel boj za oblast. Leta 661 so zavladali Umajjadi, ki so sprožili drugi val arabskega širjenja islama. Osvajali so v tri smeri: proti Mali Aziji in Carigradu, proti Srednji Aziji in Indiji, proti severni Afriki in Španiji. Tudi tokrat je bil islam odločilen pri spodbujanju osvajalnih vojn tako, da so spopade z Bizancem prikazovali kot džihad, kalife pa kot širitelje vere. Pod Umajjadi so muslimani kar trikrat oblegali Carigrad (668-718), osvojili Afganistan (700), nato na severu Srednjo Azijo, kjer so trčili na turška ljudstva, na jugu pa Balušistan (710) in Sind (Pakistan) vse do Inda. Severna Afrika je prišla v roke Umajadov do leta 708, maja 711 pa je Tarik ibn Zijad stopil na iberijska tla in zasedel Kordobo in Toledo. Pet let kasneje so bili muslimani že gospodarji skoraj vsega iberijskega polotoka.

Na osvojenih ozemljih se je vse več podanikov spreobračalo k islamu zaradi visokih davkov, ki so jih morali plačevati »neverniki«. Ker so bile množice novih, nearabskih, muslimanov (*mavali* = varovanci, *klienti* kakšnega arabskega plemena) diskriminirane, so se upirale. Kalif Omar II. (717-720) jim je naklonil nekaj pravic, da so se razlikovali od *dimijev*, kristjanov in Judov, ki jim je pravice še odvzel, davke pa povečal. Ker Umajjadam (661-750) kljub temu ni uspelo reformirati ogromnega imperija, so jih leta 750 zrušili Abasidi, ki so *mavali* izenačili z Arabci. Kalifata niso razširili ozemeljsko, vojskovali so se le na mejah z Bizancem in s Turki, prestolnico so prenesli iz Damaska v Bagdad (762) v osrčje imperija, ki se

je raztezal od Atlantika do Inda in Kitjaske, od Evroazije do Tihega oceana. To je »zlata doba« islama: trg, gospodarstvo, industrija, finance tečejo v vse smeri, morda celo do Skandinavije, kjer so našli abasidske kovance. Muslimani niso imeli nobenega tekmeca od 8. do 12. stoletja: arabščina je jezik imperija, arabski kristjani prevajajo grške tekste v arabščino; iz Bagdada prek Sicilije, južne Italije in Španije prihaja znanje v »krščanski svet«.

Kljub mogočnosti imperija se je njegova enotnost krhala od 9. stoletja dalje, ker so se emirati, ki so sicer priznavali duhovno oblast bagdadskega kalifa, borili za samostojnost. Od 11. stoletja dalje je arabski vpliv v islamskem svetu vse bolj slabel. Dolgoročna sprememba, pomembna za širjenje islama, se je zgodila na abasidskem vzhodu, ko so v Iranu zavladali turški Seldžuki in dobili leta 1055 pod svoj vpliv bagdadskega kalifa. V Afriki so Arabce ogrožali Berberi, v Španiji pa se je začel zaton kordobskega kalifata. Arabska premoč se je obdržala le še v Egiptu, drugod pa so vzeli vajeti v roke *mavali*, nearabski muslimani. »Šele Mongoli, več stoletij zagrizeni sovražniki islama, so zadali najhujše udarce temu sijajnemu talilnemu kotlu kultur in ga leta 1258, ko je Džingiskanov vnuk Hulagu zravnal Bagdad z zemljo in usmrtil zadnjega vladajočega Abasida, tudi uničili.«⁴ Abasidska dinastija je svetovni islam vodila z vzponi in padci kar pet stoletij (750-1258).

1.2. Mavalijsko valovanje

Po stoletjih bolj ali manj neuspešnega obrambnega odpora do osvajalnega islama preidejo zahodni kristjani v protinapad z rekonkvisto v Evropi in s križarskimi pohodi zunaj nje. Naj omenim, da križarskih vojn »ni mogoče razlagati kot verskih vojn. Noben teolog, noben kanonist ni nikdar kategorično trdil, da je glavni namen križarske vojne spreobrnitev nevernikov ali da je legitimno uničiti nevernika kot takega.«⁵ A prav ti pohodi spodbudijo mu-

slimane k ponovnemu širjenju njihove vere od 11. do 14. stoletja. Tokrat to ni spektakularno osvajanje novih ozemelj, kakor sta bila arabska vala. Toda to ni edina značilnost tega tretjega vala islama. Velika sprememba je v tem, da vodilno vlogo pri širjenju prevzamejo Nearabci (*mavali*), v glavnem nomadi: Turki in Mongoli na vzhodu, Berberi na zahodu. Vsi so suniti, večinska, pravoverna veja islama, ki navznoter zatira sekte, predvsem šiite.

Turki se širijo po severni Indiji do Delhija in Srednji Aziji proti Aralskemu jezeru. Selđuki preženejo Bizantince iz Anatolije in ustanovijo državo, ki bo izhodišče novih islamskih osvajanj. Muslimani so tokrat prvič v stiku z latinskimi kristjani, ki jih na vzhod pripeljejo križarski pohodi, ki so, gledano v kontekstu, del gospodarskega in kulturnega zbliževanja med Evropo in islamom. Tedaj so se namreč med obema svetovoma razcveteli tesni odnosi, »ki so omogočili gospodarski, finančni, tehnološki, znanstveni in intelektualni razvoj v XIII. stoletju, enem najbolj cvetočih in prosvetljenih stoletij celotne zgodovine evropskega Sredozemlja«. ⁶ Na Iberskem polotoku kristjani počasi osvajajo izgubljena ozemlja. Čeprav se nekateri spotikajo nad rekonkvisto in križarskimi pohodi, pa Evropejci še zdaleč niso najbolj ogrožali islama v 13. in 14. stoletju.

Usodna nevarnost za islam prihaja od Mongolov, ki v drugi polovici 13. stoletja porušijo Bagdad, ukinejo kalifat in zavladajo v vzhodni Anatoliji, Iraku in Iranu. Njihov primež popusti v 15. stoletju, potem ko so tudi sami zamenjali svoje lokalno verovanje (šamanstvo) za univerzalno: ali budizem ali islam. Toda Mongoli še ne odidejo z odra zgodovine, ker je Babur, začetnik mogulske dinastije, ustanovil v Indiji tristoletni imperij (1526-1858). Mogulska oblast vsiljuje islam s političnimi in ekonomskimi sredstvi, muslimane pa tudi uvaža. Kljub temu se islam prime predvsem med srednjim slojem, medtem

ko ni uspešen ne med barahmani, ne med nedotakljivimi, čeravno bi kdo mislil, da bo prav slednje pritegnil njegov egalitarizem. ⁷ Mogulski imperij, odprt za trgovino, postane izhodišče za širjenje islama proti Maleziji in Indoneziji, kjer ga širijo v glavnem Indijci. Na teh področjih ni ostalo veliko sledi o islamizaciji zaradi tropske klime. Kralji obalnih kraljestev so se spreobračali, da bi v svoja pristanišča pritegnili islamske ladje in trgovce, podaniki so sledili kralju. Pomembne so poroke islamskih trgovcev s hčerami lokalne aristokracije, pa tudi delovanje sufijev, nekakšnih islamskih »menihov«. ⁸

Islam bi se na Srednjem vzhodu težko opomogel od udarcev, ki so mu jih zadali Mongoli, če se ne bi sredi 14. stoletja pojavili Otomani in ga ponesli v srce Evrope. Nevernikom hočejo pokazati, koliko bolj je islam vzvišen nad krščanstvom. Nikakor niso divjaki, kot jih prikazuje nasprotna stran, ampak osvajajo zelo organizirano in načrtno. »Turki niso dejansko nikoli udarili tjavdan. Njihova okrutnost ni bila prav nikakršen zverinski izliv, temveč jasna in preračunana zastraševalna taktika. ... namen napadov nikoli niso bili plenjenje ali pokoli, ampak preverjanje političnih predpostavk ali taktično-strateških načrtov. To je bilo zastraševanje in izčrpavanje Serenissime (Benetk) in hkrati izkoriščanje rivalstva med kristjani.« ⁹ Na osvojenih področjih pustijo najprej vse, kot je bilo, da bi jih podjarmljena ljudstva lažje sprejela. To jim uspeva tudi zaradi dobrih vojakov. Te novačijo najprej med Turki, ki jih vodi duh verskega osvajanja, *ghazi*, kasneje pa med dečki na Balkanu, ki jih islamizirajo in napravijo za janičarje (*jeni čeri* - nova četa). Če odmislimo, da so v otomanskem imperiju nemuslimani zapostavljeni zaradi vere in da oblasti preganjajo muslimanske sekte, potem lahko rečemo, da ni ne preganjanja, ne nasilnega spreobračanja, ampak toleranca. Po goje seveda je, da nemuslimani spoštujejo islamsko nadvlado, plačujejo davke in ne ovirajo

Sadova pojedina, ca. 1520-22; safavidsko obdobje, barve, črnilo, srebro in zlato na papirju, pripisano Tabrizu, Iran, hrani Metropolitanski muzej, New York.

vojaškega nabora. Ko v 20. stoletju otomanski islamski plimi sledi oseka, ostane na Balkanu nezanimljivo število muslimanov, ki se po zaslugi Jugoslavije razširijo tudi v Slovenijo.

1.3. Sodobni islam

Z novim vekom se Evropa poda na oceane in začne osvajati svet. Kolonijam sledijo imperiji, ki rušijo islamske imperije in države. Angleži uničijo mogulski imperij v Indiji in zasedejo strateške trgovske točke: Afganistan, Egipt, pol Afrike, Nizozemci zagospodarijo v Indoneziji, Francozi v severni Afriki in polovici črne ... Otomanski imperij umira, islamski konzervativci in janičarji zavračajo reforme, vendar ga evropske velesile ne zrušijo, ker se bojijo druga druge in vpliva ene od njih, Rusije ali Avstrije, na tem področju. Proti politični in

gospodarski nadvladi Evropejcev se po malem dvigajo nacionalna gibanja, politično prenovo pa spremlja še intelektualna in verska. Arabci vse bolj enačijo narodnost in islam, ki ju ogrožajo ali turški muslimani od znotraj ali Evropejci od zunaj. Tu je nekaj nastavkov za sovraštvo do Zahoda, ki ga bodo islamisti razpihovali zadnja desetletja in z njim opravičevali svoj krvavi ples. Po drugi svetovni vojni se islamske dežele otresejo kolonialnega jarma, kar razlagajo kot zmago islama nad krščanstvom. Arabske dežele družijo nekaj časa boj proti Izraelu, potem pa se vse bolj razhajajo. Ker ne neodvisnost ne modernizacija po zahodnem vzoru ne prineseta napredka muslimanskim množicam, iščejo, še zlasti v arabskem svetu, rešitev v islamu, oz. v tisti razlagi, ki jo skupaj s hrano delijo islamski skrajneži.

Povsod kjer so muslimani, poteka danes med njimi hud boj med fundamentalisti in modernisti. Prvi prisegajo na mit o Mohamedovi skupnosti v Medini, h kateri se je treba vrniti in se držijo - tako mislijo - črke Korana in šarije (islamske zakonodaje). Po njihovem mora islam regulirati vse vidike življenja od najbolj intimnega do državnega in mednarodnega. Modernisti, nasprotno, mislijo, da je treba tudi v islam uvesti razlikovanje med islamom kot verozanjem in javnimi zadevami. Islam je stvar proste izbire in se ga ljudje držijo, kakor hočejo sami, javne zadeve pa se urejajo dogovorno skozi demokratične procese, ne pa po diktatu Korana ali njegovih razlagalcev. Fundamentalistični islam širi in financira Savdova Arabija v obliki svojega vahabizma. Tega srečate danes povsod: med Hui - kitajskimi muslimani, v Rusiji in Evropi, vključno s Slovenijo.

Muslimani so prišli v Zahodno Evropo iz nekdanjih kolonij. Nekaj jih je prišlo ob neodvisnosti njihovih držav, še več pa kasneje s trebihom za kruhom. Ob gospodarski krizi v začetku sedemdesetih let so se evropske meje začele zapirati, zato so se tuji delavci odločili, da ostanejo v Evropi in pripeljejo sem svoje družine iz svojih starih domovin. Zahodna Evropa se začena soočati z islamskim vprašanjem in to vprašanje še zdaleč ni rešeno, ampak, nasprotno, postaja vse težje. Tu tega vprašanje ne moremo načeti, se pa danes z njim srečujemo tudi v Sloveniji in je pomembno, da ne ponovimo napak, ki so jih na Zahodu storili pred desetletjem ali dvema in sedaj bridko obžalujejo svojo »liberalno« lahkomišelnost. Kakor koli že, islam je danes povsod na Zahodu, sem je prišel s naseljevanjem muslimanov, ne z mečem ali prepričljivostjo. Kako bo naprej, ne ve nihče, a nemiri, ki jih je v zelo strpni Nizozemski jeseni 2004 sprožil nečloveški umor režiserja Thea van Gogha, ker ni bil všeč muslimanom, ne napovedujejo nič dobrega.

2. Uvidi ob pogledu na širjenja islama

Večina Evropejcev ima občutek, da se islam nezadržno širi. Še pred štirimi desetletji v Evropi ni bilo muslimanov, ali pa tako malo, da niso bili opazni, danes je drugače. Islam vnaša v naše civilizacijsko okolje druge vrednote, drugačen odnos do države in drugačno pojmovanje človekovih pravic ter zahteva ponoven premislek o teh in številnih drugih kulturnih, duhovnih in družbenih vprašanjih. F. Cardini sklene delo *Evropa in islam: zgodovina nekega nesporazuma*, z mislijo: »Islamski 'tretji val' je torej razširil meje *Dar al Islama*, vendar se mora soočiti z Evropo, ki je sama v obdobju kočljivega prevrednotenja same sebe, močna, a gospodarsko in družbeno nehomogena, še neodločena v političnih izbirah, negotova glede kulturne identitete. 'Islam bo to, kar bodo iz njega naredili muslimani,' je izjavil Egipčan Fuad Zaharija. Toda tudi Evropa bo tisto, kar bodo iz nje znali narediti Evropejci. In to je Evropa, v kateri iz dneva v dan narašča število državljanov ali imigrantov, ki živijo po postavi Preroka.«¹⁰ Kakšne uvide je torej mogoče izluščiti iz zgodovine srečevanja islama z drugimi, ki bi utegnili prispevati k bolj zadovoljivemu srečanju z njim danes?

2.1. Razkazovanje in arabskost

Za časa Mohameda in arabske prevlade se je islam je širil z mečem, se pravi z osvajanjem in politično nadvlado. Cilj teh osvajanj ni bilo spreobrnjenje podjarmljenih ljudstev, toliko bolj, ker niso bili »malikovalci«, t. j. mnogo-božci (razen Berberov in nomadskih Turkov v Srednji Aziji), ampak »ljudstva knjige«. V zvezi s tem je treba opozoriti na olajševalno okoliščino pri spreobračanju v islam. V večjem delu kalifata »sta namreč stoletno krščansko, judovsko in zoroastrsko oznanjevanje in organizacija skupnosti pripravljala pot bolj gladkemu prehodu v islam. V tem pogledu

je dejstvo, da je Mohamed deloval šest stoletij za Jezusom, omogočilo islamu, da se je laže širil kot latinsko krščanstvo. Monoteisti knjige so morali zato prepotovati veliko krajšo razdaljo na moralnem, verskem in organizacijskem področju, da bi sprebrnili k islamu, kakor evropski častilci Votana, Tora, Jupitra, Epone, Merkurja in množico drugih bogov, saj čaščenje teh bogov ni nikoli ustvarilo primerljivega knjižnega izročila.«¹¹ »Ljudstvom knjige«, svojim predhodnikom, je islam hotel samo pokazati, koliko boljši od njih je in edini resničen. To jim je mogel pokazati le tako, da jim je pustil njihovo vero, on pa jih je podjarmil in krepro obdavčil. Bolj kot z misijonstvom v krščanskem pomenu imamo tu opraviti z nekakšnim verskim razkazovanjem, ekshibicionizmom. V tem duhu uvajajo otroke na dveh zasebnih dunajskih šolah v islam, kakor je moč razbrati iz učbenika, ki ga je izdala Savdova Arabija: »Kristjani in judje so malikovalci, najslabše vrste bitja, ki bodo končala v peklju. Edina prava religija je islam, druge vere ne veljajo. Bojajte se proti nevernikom, ki živijo v vašem sosodstvu. Naj občutijo vašo ostrino!«¹²

Druga značilnost arabskega obdobja pa je, recimo temu, nacionalna univerzalnost, ker je islam arabska vera, vera za arabske mnogo-božce. Omenili smo že neenakopraven položaj nearabskih muslimanov, *mavalí*, z arabskimi. *Mavalí* med drugim niso imeli pravice do prihodkov iz plena od osvajanj, ki jih je delila finančna uprava, *divan*, arabskim muslimanom. Arabkost je ohranila svoj pomen vse do danes med islamskimi ljudstvi v Srednji Aziji (Kazahstan, Turkmenistan, Uzbekistan, Tadžikistan, Kirgizistan). Arabska plemena so tam plenila od leta 640 naprej, obenem pa so razvila svoj klientelizem med domačini, ki so se sprebrnili (*mavalí*). Zanimivo je to, da so si ta ljudstva ustvarila mitske izvore, po katerem naj bi bili njihovi predniki predislamski Arabci iz Jemena. S tem so se hoteli

»izogniti priznanju, da so sprejeli islam pod vojaškim pritiskom 'drugega islamskega vala' arabskih zavojevalcev. Prvotni islamski nauk je namreč zahteval, da moraš biti *rojen* Arabec, da bi postal musliman. (...) Nek kazaški rodovnik povezuje npr. Kazake, ki so postali muslimani v 15. in 16. stoletju, z jemenskim kraljem Abu Karibom.«¹³ Danes se ponekod to zlitje nacionalnega in islama kaže v zahtevah muslimanov, da bi imeli pravice nacionalne manjšine. Status narodnosti so dobili muslimani v Bosni, imajo ga kitajski muslimani kitajskega rodu Hui, nekateri bi ga radi uveljavljali v Evropi. Doslej to ni vodilo drugam kot v komunitarizem in destabilizacijo širše družbe in države.

2.2. Svetna moč islama

Verjetno ni naključje, da ima vahabitska Savdska Arabija v zastavi meč, nad njim pa izpisano izpoved vere: »Ni drugega boga kakor Bog, Mohamed pa je njegov Poslanec.« Z mečem se je islam razširil v prvih stoletjih obstoja, s silo in na račun osnovnih človekovih pravic ga danes vzdržuje in utrjuje kakšna polovica od 57-ih držav članic Organizacije islamske konference. Vojni besednjak uporabljajo tudi številna gibanja, ki se čutijo poslana širiti islam, za kar najdejo dovolj opore tako v Koranu kot v zgodovini.¹⁴

Pomembno vlogo pri širjenju islama v zgodovini ima politika in to očitno v času islamske nadvlade, kot smo videli, bolj prikrito v kolonialnem obdobju. Kolonialne oblasti so se namreč opirale na domače islamske voditelje in s tem okrepile njihovo moč. Islam je bil tudi edina alternativa kolonialni ideologiji. Zgodovinar Bulliet vidi v tem enega od vzrokov, da se je islam od 15. do 20. stoletja bolj uspešno širil po Aziji kot krščanstvo, ki je imelo - ali se je vsaj zdelo, da ima - podporo kolonialnih sil.¹⁵

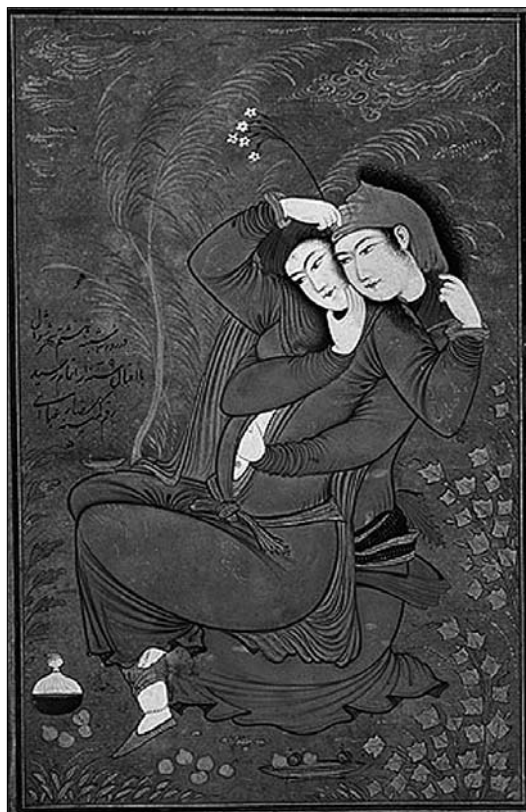
K širjenju islama prispevajo svoje družbeno-kulturni dejavniki. Islam je nastal ob prehodu

iz plemenske ureditve v državno imperialno. Zato more biti bolj blizu plemenskim skupnostim Afrike in Azije, ki ta prehod doživljajo pod vplivom kolonializma, krščanstvo, ki ga spremlja, pa ima kot mestna religija premalo posluha za plemensko stvarnost. Nenazadnje se islam kljub svoji univerzalnosti vse do danes opira na plemensko ureditev, kar je očitno še zlasti ta hip v iraški vojni ali v ureditvi držav na Arabskem polotoku.¹⁶ Islamska etika - predvsem spolna (mnogoženstvo ipd.), nadrejena vloga moškega in podrejena ženske, suženjstvo, prevlada skupinskih interesov nad posameznikovimi ipd. - je bolj sprejemljiva za plemensko miselnost, ki se mora od lokalnega obrniti k univerzalnemu, kot krščanstvo s svojim poudarjanjem edinstvenosti slehernega človeka.

2.3. Duhovna moč islama

Toda to so le zunanji dejavniki za širjenje islama, ki ne upoštevajo vrednosti islama kot takšnega in njegovega možnega vpliva za človeka. Muslimani pripisujejo naglo širjenje svoje vere razumljivosti njenih dogem, uresničljivosti njenih predpisov in pravičnosti njenih zakonov. Islam dojemajo tudi kot zdravilo za vsa moderna stranpota, ki odtujujejo človeka sebi in drugim: potrošništvo in materializem, individualizem in nasilje ipd.

Enes Karić, dekan Islamske teološke fakultete v Sarajevu, predstavi Koran kot knjigo za vse: »'Koran je govoreče veselstvo, veselstvo je molčeči Koran.' To vodilo pomeni predvsem, da bo to, kar je na straneh Korana, na straneh sveta do sodnega dne. Resnično,

Ljubimca, 1629-30. 1039; Safavidsko obdobje, Riza 'Abbasi, Iran, tempera in zlato na papirju; 18.1 x 11.9 cm, Metropolitanski muzej, New York.

če pomislimo na to, kar bi mogli tu zasilno imenovati 'religijski zemljepis' na straneh sveta v 7. stoletju po Kr., ko je koranska luč iz večnosti prispela v zgodovinski svet, bomo povsem jasno videli, kako koranske strani pogosto nagovarjajo takratno (in današnje) religijsko različno človeštvo: jude, kristjane, častilce naravnih prvin, ognja, sonca, malikovalce ... Na straneh Korana smo priče velikega religijskega zboru, vesoljnemu in globalnemu druženju, ne pa razkropitvi. Mojzes in Jezus nista 'tuja' stranem Korana, ampak sta nasprotno tudi ona dva 'islamski pojav'. Enako velja za Noeta, Adama, Abrahama itd. Nekateri muslimani celo berejo Abrahamovo ime kot Brahman, da bi približali islamski nazor hinduizmu. (...) Toda ob prebiranju Korana moramo dobiti močan vtis o brezmejnem pomenu - za zgodovino človeštva od 7. stoletja do danes - tega, da koranske strani ne govorijo o 'muslimanskem Bogu'. (...) Če bi rekli, da je Bog izključno 'muslimanski', bi zagrešili širk, malikovanje, kar je največji greh v islamu, ker bi enačili ali omejili absolutnost Absolutnega na nekaj, kar On, Absolutni, ni. (...) Islam močno razširja v človeštvu sporočilo, da je *Bog Bog vseh*, kar pomeni, da smo vsi že a priori enaki pred Bogom. To dejstvo je bistvenega pomena za ves islamsko navdihnjen načrt globalizacije v preteklosti in je tudi zelo pomembno za sedanji globalizacijski načrt, ki ni zakoreninjen v nobeni veri. *Toda ta zadnji globalizacijski načrt mora računati z vsemi verstvi, tudi islamom.*⁴⁷

2.4. Čas za "davo"

Karićevo videnje Korana in islama je že uglaseno na razmišljanja zahodnega človeka in mu poskuša približati islam v njegovem jeziku za njegove potrebe. Dejstvo, da to dela s tehtnim premislekom, ki nagovori mislečega in razgledanega Zahodnjaka, pričuje o novem načinu podajanja islama, ki ne more računati na nič drugega kot na tehtno besedo

in prepričljivo pričevanje. V tem ubira sodobno širjenje islama podobna pota kakor krščanstvo.

Kot že rečeno, so islam v *dar el harb*, v svetu vojne, zunaj islamskih držav širili trgovci, pa tudi kakšne muslimanske bratovščine. »Dognati, kako so široka prostranstva črne Afrike in tisoče indonezijskih otokov pridobili za islam pobožnost in moralna moč zaporednih valov mistikov, je res prava zgodovina. Ta zgodovina epskih razsežnosti še čaka, da jo bo kdo povedal. To bo verjetno storil kakšen genialni pisatelj.«⁴⁸ Toda doslej je bila takšna misijonska dejavnost delo posameznikov in ni bila organizirana kot v krščanstvu. K tej dejavnosti Koran ne spodbuja, kot je razvidno iz nekaterih stihov: »Vi imejte svojo religijo, jaz pa svojo« (109,6). »Ti ne boš vodil, kogar ti hočeš, ampak Bog vodi, kogar on hoče« (28,56). Vendar pa pozna Koran tudi pojem *dava*, »povabilo k islamu«, ki ga danes vse bolj razlagajo v smislu misijonske obveznosti. »Povabi na Pot svojega Gospodarja z modrostjo in poštenim oznanjevanjem ter razpravljaj z njimi na najboljši način. Resnično tvoj Gospodar ve najbolje, kdo se je oddaljil od njegove Poti, in mu je najbolj jasno glede tistih, ki jih vodi« (16,125). »Kdo je boljši v govoru kakor tisti, ki vabi k Bogu in dela prave reči ter pravi: 'Jaz sem musliman.'« (41,33).

Če so muslimani doslej prepuščali širjenje islama bolj božji previdnosti, pa se v zadnjih desetletjih vse bolj zavedajo, da morajo tudi sami »vabiti k islamu« in širiti sporočilo. Za nekatere pomeni to reislamizacijo muslimanov, t. j. da bi se držali šarije, islamske zakonodaje, za nekatere pa spreobračanje nemuslimanov. Misijonstvo tudi ni več prepuščeno samo navdušenju posameznikov, ampak je vse več misijonskih ustanov (savska *Islamska svetovna zveza*, *Indonezijski urad za islamski misijon*, idr.), na kairski Al-Azrah imajo oddelek za islamsko misiologijo, v Kartumu je bil leta 1981 *I. svetovni kongres islamske dave* ... Z mi-

sijonsko dejavnostjo se ukvarja celo Organizacija islamske konference (OIK),¹⁹ ki jo sestavlja 57 držav. Ob branju njenih dokumentov nastane vtis, da je podobna Svetemu sedežu. Vendar je bistvena razlika! Medtem ko Sveti sedež zastopa Cerkev, pa so OIK države s pretežno muslimanskimi, a tudi še kako drugače verujočimi državljani. Tako slednji prek »svoje« države podpirajo širjenje islama, marsikje celo zatiranje nemuslimanov.²⁰

Vsak peti človek na svetu je musliman, zato je še kako pomembno, kakšen islam bo prevladal. Iz zgodovine je jasno, da je bil islam na obrobju vedno bolj odprt in sprejemljiv za druge in pozitivne spremembe kot islam v centru. Obrobje danes predstavljajo med drugim islamska diaspora, moderna gibanja v islamskem svetu in visoko šolstvo. Iz diaspore prihajajo nove pobude in gibanja za posodobitev islama. Tudi v samem islamskem svetu so gibanja za človekove pravice, demokracijo in pravno državo. Izobraževanje, še zlasti visoko, je pomemben dejavnik pri usposabljanju za življenje v globalnem svetu, kar je opazno tako v Turčiji kot Indoneziji. Ko gleda zgodovinar Bulliet na islam iz raznih obrobnihih situacij, zapiše: »Glede na to, kar so muslimani ustvarili iz svojega verskega izročila v štirinajstih stoletjih, ne dvomim, da bodo našli potrebne rešitve. Zanesljivo pričakujem, da bomo v naslednjih dvajset do trideset let videli verske voditelje s strpno in miroljubno miselnostjo, po vzoru Gandija, Martina Luthra Kinga in Nelsona Mandele, ki bodo v spoštovanju in ljudski podpori daleč presegli današnje zagovornike džihada, nestrpnosti in verskega samodržstva.«²¹

arabskih islamskih deželah korenito spremenil po neodvisnosti, za katero so se začeli boriti in jo v glavnem izborili prav arabski kristjani. Danes so ti kristjani na tem, da izginejo v svoji dvatisoč letni domovini zaradi zatiranja in prisiljenega izseljevanja na Zahod, v glavnem v ZDA.

3. Prim. R. W. Bulliet, *The Case for Islamo-Christian Civilization*, Columbia University Press, New York, 2004, 18.
4. Y. Thoraval, *Islam. Mali leksikon*, MK, Ljubljana, 1998, 10.
5. F. Cardini, *Evropa in islam. Zgodovina nekega nesporazuma*, I*cf., Ljubljana, 2003, 95; prim. 132.
6. F. Cardini, n. d., 106.
7. Prim. A. Mohammad-Arif, *Au(x) pays de Rama et d'Alah: l'Islam dans le sous-continent indien*, v: A. Feillard, *L'Islam en Asie, du Caucase à la Chine*, La documentation française, Pariz, 91-94.
8. Prim. A. Feillard, *L'Islam en Asie du Sud-Est: les legs religieux de la course aux épices*, v: A. Feillard, n. d., 145-206.
9. F. Cardini, n. d., 186.
10. F. Cardini, n. d., 280.
11. R. W. Bulliet, n. d., 19.
12. M. Grah, *Hujjskaški učbenik*, Delo, 19. II. 2004.
13. S. A. Dudoignon, *Islam d'Europe? Islam d'Asie? En Eurasie centrale. (Russie, Caucase, Asie centrale)*, v: A. Feillars, n. d., 34-35.
14. Prim. B. Lewis, *The Crisis of Islam: Holy War and Unholy Terror*, Modern, Lib Edition, New York, 2003; G. J.-H. Jansen, *Militant Islam*, Pan Books, London, 1979; D. Pipes, *Militant Islam Reaches America*, W. W. Norton & Company, 2003. R. Wright, *Sacred Rage: The Wrath of Militant Islam*, Touchstone, New York, 2001.
15. Prim. R. W. Bulliet, n. d., 40-42.
16. D. Hosham, *Tribus et pouvoirs en terre d'Islam*, Armand Colin, Pariz, 2004. D. Hosham, *Tribus et pouvoirs terre islam export*, Armand Colin, Pariz, 2004.
17. E. Karić, *Essays on our European Never-never Land*, Oko, Sarajevo, 2004, 39-41.
18. J.-H. Jansen, n. d. 44.
19. Prim. M. El-Sayed Selim, *Globalization, Multi-lateralism and the Islamic World*, v: <http://www.islamonline.net/english/Contemporary/2003/01/Article01.shtml> (22. april 2003). Skladno z ustanovno listino OIK (8. člen) lahko postane njena članica država, ki se ima za islamsko. Kako si kakšna država zasluži ta naziv, ni določeno. Od evropskih držav je članica te Konference Albanija, Bosna in Hercegovina pa opazovalka. Prim. <http://www.oic-oci.org/> (22. april 2003).
20. Prim. J.-M. Billioud, *Histoire des chrétiens d'Orient*, L'Harmattan, Pariz, 1995.
21. R. W. Bulliet, n. d., 161.

1. J. Rollet, *Religion et politique. Le Christianisme, l'Islam, la Démocratie*, Grasset, Pariz, 2001, 48.

2. To vprašanje bi zaslužilo posebno obdelavo toliko bolj, ker se je odnos do arabski kristjanov v